

De feministische bibliotheek van Carel Victor Gerritsen

'Hij vertrok met de belofte ons uit zijn bibliotheek enkele boeken te zenden waarover we gesproken hebben.' Dit schrijft Aletta Jacobs in haar *Herinneringen*. Ook meldt zij daarin zijn 'vrij uitgebreide bibliotheek'. De 'hij' is Carel Victor Gerritsen (1850-1905). Een Amersfoortse graanhandelaar, gemeenteraadslid, vrijdenker, Nederlands eerste radicale politicus. Later trouwde hij met Aletta. Hoe kwam zijn bibliotheek tot stand en hoe kon deze belangrijke collectie uit Nederland verdwijnen?

door JOSINE KOOIKER-POUWELS

De fundamenten voor zijn boekencollectie heeft Carel Gerritsen al rond 1875 in Amersfoort gelegd. In 1885 verhuisde hij naar Amsterdam en daar breidde hij haar gestaag uit. Hij verzamelde werken over sociale wetenschappen, economie en rechten, maar ook boeken, pamfletten en tijdschriften uit heden en verleden over de vrouw en de vrouwenbeweging. Gerritsen kocht boeken direct bij verschijnen, oudere werken via antiquariaten en veilingen. Ook kreeg hij veel cadeau. Rond 1900 bestond de totale bibliotheek uit 18.000 banden en 13.000 pamfletten, waarvan het vrouwendeel 3000 exemplaren telde en ruim 500 tijdschriften, mededelingenbladen, jaarverslagen en dergelijke uit Europa, Amerika, Australië en Azië.

Carel Gerritsen op een litho van F. Hart Nibbrig, verschenen in *De Amsterdammer* van 14 februari 1897.

VROUWENBOEKEN

Vooral de vrouwencollectie werd geroemd, terwijl er toch onder de andere boeken ook zeer bijzondere werken moeten zijn geweest. Hoe groot de inbreng van Aletta Jacobs in de vrouwencollectie is geweest, is niet meer na te gaan. Het was Gerritsen zelf die vaak werd geprezen om zijn feministische collectie. En in de huwelijkse voorwaarden staat vermeld dat Jacobs alleen boeken op medisch en literair terrein inbracht. De publicaties in de collectie dragen een stempel van Gerritsen of vermelden geen eigenaar. De Groningse boekhistoricus Inge de Wilde ziet in Gerritsen de verwoede verzamelaar die langs antiquariaten en veilingen struinde. Hij was de stuwende kracht achter de collectie.

Er was het echtpaar Gerritsen veel aan gelegen hun boekencollectie internationaal onder de aandacht te brengen. Dat ging bepaald niet zonder moeilijkheden. In 1898 lukte het niet een deel van de vrouwencollectie te exposeren op de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid, van 9 juli tot 21 september in Den Haag. Een nieuwe kans kwam in 1900 met de Wereldtentoonstelling in Parijs, waar een miljoenenpubliek verwacht werd. In januari 1899 informeerde Gerritsen vrouwenorganisaties in binnen- en buitenland over zijn plan om speciaal voor de tentoonstelling een Franstalige catalogus te laten maken van zijn *women's collection*. De adjunct-bibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam, H.J. Mehler, werd belast met het samenstellen. De catalogus zou in het Frans verschijnen en ongeveer 200 pagina's tellen. De bedoeling was dat deze zou verschijnen vóór het congres *La Condition et les droits de femmes*, dat van 5 tot 8 september 1900 in Parijs werd gehouden. Helaas lukte dit niet. Uiteindelijk verscheen de catalogus in juni 1901. Het omslag was op verzoek van Aletta verzorgd door Jan Toorop. Het boek telde liefst

Links: Litho van Jan Toorop voor de Tentoonstelling van Vrouwenarbeid van 1898. Rechts: Stempels van C.V. Gerritsen.

LITERATUUR

■ Inge de Wilde, *Lotgevallen van een bibliotheek: de boeken-collectie van C.V. Gerritsen, echtgenoot van Aletta H. Jacobs* (Universiteitsbibliotheek Groningen, 2009).
 ■ J.G. Smit, 'Gerritsen & Zonen, in graan en politiek', *FleHITE. Jaarboek 2* (2001) 76-108.

■ Aletta Jacobs, *Herinneringen* (Amsterdam 1924).

■ Mienke Bosch, *Aletta Jacobs 1854-1929. Een onwrikbaar geloof in rechtvaardigheid* (Amsterdam 2005).

■ Onder de naam *Gerritsen Collection of Aletta H. Jacobs* bestaat er een digitale versie, waar de Universiteitsbibliotheek Groningen en het IIAV in Amsterdam toegang toe hebben verworven.

Josine Kooiker-Pouwels is historicus. Zij verzorgt (kunst)historische lezingen en cursussen.

344 pagina's en de titel was veranderd in *La femme a travers les ages*.

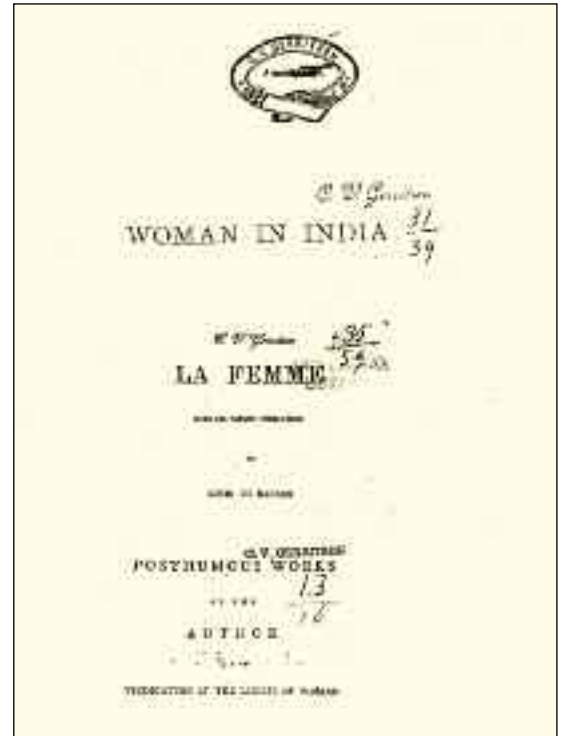
In Nederland verschenen diverse recensies van Mehlers catalogus. H. Louis Israëls besprak het op 5 juni 1901 zelfs op de voorpagina van het *Algemeen Handelsblad*. *De Evolutie* noemde het boek een 'pronkstukje op iedere salontafel'. Het *Maandblad van de Vereniging voor Vrouwenkiesrecht* was van mening dat de Gerritsens een 'onschatbare dienst' hadden bewezen aan de Nederlandse vrouw!

VERKOOP AAN JOHN CREAR LIBRARY

Het echtpaar had in 1900 bepaald dat hun gehele bibliotheek aan de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek moest worden gelegateerd. Toch verkochten zij in december 1903 de hele collectie aan de John Crear Library in Chicago, inclusief het vrouwen-compartiment. Deze bibliotheek was mogelijk gemaakt door een legaat van de steenrijke spoorwegondernemer John Crear. Saillant detail is de bepaling dat er in deze bibliotheek een 'atmosphere (...) of Christian refinement' zou heersen. De zending kwam eind mei 1904 aan in Chicago. De collectie was verpakt in 122 kisten met een totaal gewicht van 17 ton. Nergens in de jaarverslagen wordt vermeld welk bedrag er voor de collectie is betaald. In 1936 schreef de Hongaarse Rosika Schwimmer (een vroegere vriendin van Aletta Jacobs): "T will interest you that I have learned now from the Crear Library authorities that their representative paid Mr. Gerritsen 7000 pounds ster-

ling (35.000 dollars) for their collection on April 18, 1904 in London.'

Waarom de Gerritsens hun bibliotheek verkochten is niet duidelijk geworden. Misschien hadden de slechte ervaringen in Amsterdam en Parijs hen ontmoedigd; misschien konden ze het geld goed gebruiken. Of voelde Gerritsen zijn einde naderen en wilde hij Aletta successierechten besparen? In elk geval hadden ze er de lege muren in hun huis aan de Tesselschadestraat voor over. Het huis moet na de verkoop een desolate indruk gemaakt heb-

ben: 30.000 banden beslaan minstens 600 strekkende meter! Ook de boeken over Amsterdam bleven niet voor Nederland behouden. Aletta Jacobs verkocht deze in 1906 ook aan de John Crear Library. De Gerritsen-collectie bleef niet in Chicago, maar is in 1954 en 1955 doorverkocht aan de Kenneth Spencer Research Library in Kansas.

ROL GERRITSEN GEMARGINALISEERD

Na de dood van Carel Gerritsen in 1904 ontstond het beeld dat niet hij het was die het feministische deel van de bibliotheek had opgebouwd, maar Aletta. Zij deed niets om dit recht te zetten. Integendeel, in een brief schreef ze: 'I often receive letters from American women to thank me to have drawn together so many books on the woman-movement.' Je zou bijna medelijden krijgen met Carel. Hij is de geschiedenis voornamelijk ingegaan als 'echtgenoot van...' en is ook nog beroofd van de eer van het bijeenbrengen van zijn belangrijke bibliotheek. Gelukkig is dat met het onderzoek van Inge de Wilde gecorrigeerd.